

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS
INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO
TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (8 5) 239 6170 / 239 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

**Analitinė apžvalga
23/16**

2023-02-22

Pagalbinio apvaisinimo galimybės vienišoms moterims Europos Sąjungos valstybėse narėse

Apžvelgiama Europos Sąjungos valstybių narių teisinė bazė ir praktikos pagalbinio apvaisinimo būdu vaikų susilaukti vienišoms moterims. Pažymėtina, kad ES šalyse pagalbinio apvaisinimo metodų prieinamumas ir taikymas gydant pacientų nevaisingumą yra gana skirtingas.

Pagalbinis apvaisinimas – tai procesas, atliekamas teisės aktų nustatyta tvarka naudojant medicinos technologijas, apimantis su lytinėmis ląstelėmis ir (ar) embrionu atliekamus veiksmus, taikomus siekiant sukelti moters nėštumą. Gali būti pagalbinis apvaisinimas *in vitro* – pagalbinis apvaisinimas ne moters kūne, arba pagalbinis apvaisinimas *in vivo* – pagalbinis apvaisinimas moters kūne. Embriono donorystė – tai *in vitro* (ne moters kūne) esančio embriono perkėlimas į moters organizmą, kai perkeliama embrionui sukurti nebuvo naudojamos tos moters lytinės ląstelės.

Pagalbinio apvaisinimo metu gali būti taikomas apvaisinimas mėgintuvėlyje (IVF (angl. *in vitro fertilization*) – tai moters kiaušialąsčių ir vyro spermos sujungimas ne moters kūne), intrauterininė inseminacija (IUI (*intrauterine insemination*) – tai specialiai paruoštos vyro spermos sušvirkštymas tiesiai į gimdą), intracitoplazminė spermatozoido injekcija (ICSI (*intracytoplasmic sperm injection*) – tai spermatozoido sušvirkštymas tiesiai į kiaušialąstę), fiziologiškai atrinktų spermatozoidų intracitoplazminė injekcija (PICSI (*physiological intracytoplasmic sperm injection*) – tai fiziologiškai atrinktų spermatozoidų intracitoplazminė injekcija; atrenkami tik subrendę ir pajėgūs atlikti savo fiziologinę funkciją spermatozoidai ICSI procedūrai).

Europos tiriama žurnalistikos tinklas (angl. *European Data Journalism Network*) 2021 m. paskelbė žurnalistinį tyrimą „Daugiau nei pusė Europos šalių draudžia lesbietėms naudotis pagalbinio apvaisinimo paslaugomis, o beveik trečdalis – vienišoms moterims“¹. Tyrimo duomenimis, nacionaliniai teisės aktai vienišai moteriai leidžia atlikti visų tipų *in vitro* apvaisinimą² Airijoje, Belgijoje, Danijoje, Estijoje, Graikijoje, Ispanijoje, Kipre, Latvijoje, Maltoje, Nyderlanduose, Portugalijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Suomijoje, Švedijoje, Vengrijoje. Tam tikros *in vitro* apvaisinimo procedūros vienišai moteriai yra ribojamos Bulgarijoje (draudžiama embriono donorystė), Islandijoje (draudžiama embriono donorystė), Kroatijoje (draudžiama dviguba donorystė (donoro sperma ir donorės kiaušialąstė) ir donorės kiaušialąstė) ir Vokietijoje (draudžiama embriono donorystė, draudžiama dviguba donorystė (donoro sperma ir donorės kiaušialąstė) ir donorės kiaušialąstė). Bet kokio tipo *in vitro* apvaisinimas vienišoms moterims draudžiamas Austrijoje, Čekijoje, Italijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Slovakijoje ir Slovėnijoje (galima pažymėti, kad draudžiama ir Norvegijoje bei Šveicarijoje).

¹ *More than half of European countries prohibit access to assisted reproduction for lesbians and almost a third do so for single women.* European Data Journalism Network: <https://civio.es/medicamentalia/2021/11/02/ART-EU-access/>

² angl. *As single woman the law allows you to undergo all types of in vitro fertilisation because of your personal situation.*

Airija

Airijoje vienišoms moterims gali būti taikomas pagalbinis apvaisinimas. Gydytojui rekomendavus ir atsižvelgiant į kitus susijusius veiksnius, donoro sperma gali būti naudojama kartu su intrauterinine inseminacija (IUI), *in vitro* apvaisinimu (IVF) ar intracitoplazmine spermatozoido injekcija (ICSI), jei reikia³. Donorai turi būti identifikuojami – kiekvienas vaikas, gimęs pagalbinio apvaisinimo naudojant donoro spermą būdu, sulaukęs tinkamo amžiaus turi teisę gauti donoro tapatybę identifikuojančią informaciją.

Airijoje 2022 m. vyko Sveikatos (pagalbinio apvaisinimo) įstatymo projekto antrasis svarstymas⁴. Įstatymo projekte numatytas detalus pagalbinio apvaisinimo taikymas, taip pat numatytas ir surogatinės motinystės reglamentavimas.

Austrija

Austrijoje dirbtinio apvaisinimo klausimus išsamiai reglamentuoja Pagalbinio apvaisinimo įstatymas⁵. Pagalbinis apvaisinimas leidžiamas tik santuoką ar partnerystę registravusiems asmenims arba sugyventiniams (2 str.).

Be to, pagalbinis apvaisinimas leidžiamas tik tuo atveju, jei:

- pagal dabartinę mokslo būklę ir patirtį visi kiti gydymo būdai, kurie įmanomi ir pagrįsti, kad sutuoktinis ar partneris galėtų pastoti per lytinius santykius, buvo nesėkmingi arba beprasmiški, arba

- lytiniai santykiai pastoti sutuoktiniui ar partneriui yra neprotingi ilgalaikėje perspektyvoje dėl rimto pavojaus perduoti sunkią infekcinę ligą, arba

- planuojama pastoti vienai iš dviejų moterų, gyvenančių kartu registruotoje partnerystėje arba gyvenant kartu, arba

- jis turi būti atliekama įstatyme leidžiamos preimplantacinės diagnostikos tikslais.

Belgija

Belgijoje pagalbinio apvaisinimo aspektai yra reglamentuojami Įstatymo, susijusio su medicininio apvaisinimo būdu ir papildomų embrionų bei lytinių ląstelių paskirties vieta⁶ nuostatomis ir Embrionų tyrimų *in vitro* įstatymas⁷.

Įstatyme, susijusiame su medicininio apvaisinimo būdu ir papildomų embrionų bei lytinių ląstelių paskirties vieta, nėra termino „vieniša moteris“. Pagal Įstatymo 4 straipsnį, prašymą dėl embrionų implantavimo ar lytinių ląstelių apvaisinimo gali teikti pilnametės moterys iki 45 metų amžiaus. Embrionų implantavimas ar lytinių ląstelių apvaisinimas negali būti atliekamas suaugusioms moterims, vyresnėms nei 47 metų.

Vaisingumo klinikos skelbia, kad apvaisinimas donoro sperma – intrauterininė inseminacija – gali būti taikomas tiek moterų poroms, tiek vienišoms moterims⁸.

³ *Options For Single Women*: <https://www.sims.ie/fertility-treatments-services/options-single-women>

⁴ *Health (Assisted Human Reproduction) Bill 2022. Second Stage*: <https://www.oireachtas.ie/en/bills/bill/2022/29/>

⁵ *Fortpflanzungsmedizinengesetz*:

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10003046>

⁶ *Loi relative à la procréation médicalement assistée et à la destination des embryons surnuméraires et des gamètes*: https://etaamb.openjustice.be/fr/loi-du-06-juillet-2007_n2007023090.html

⁷ *Loi relative à la recherche sur les embryons in vitro*: https://etaamb.openjustice.be/fr/loi-du-11-mai-2003_n2003022592.html

⁸ *Donor insemination. Fertility Clinic Brussels*: <https://fert.be/en/donor-insemination>

Bulgarija

Pagalbinio apvaisinimo procedūras Bulgarijoje reglamentuoja 2004 m. Sveikatos įstatymo⁹ ir 2007 m. Sveikatos ministerijos įsakymo Nr. 28 dėl pagalbinio apvaisinimo veiklos nuostatos.

Pagalbinis apvaisinimas leidžiamas tiek susituokusioms ir nesusituokusioms poroms, tiek vienišoms moterims. Įsakyme dėl pagalbinio apvaisinimo veiklos nustatyta, kad *in vitro* apvaisinimas (IVF) gali būti atliekamas moterims iki 51 metų, be apribojimų vienišoms ar moterų poroms¹⁰.

Bulgarijoje taikoma intrauterininė inseminacija (IUI), *in vitro* apvaisinimas (IVF), intracitoplazminė spermatozoido injekcija (ICSI), intracitoplazminė morfologiškai atrinktų spermatozoidų injekcija (IMSI). Pasirinkti embriono lytį draudžiama, nebent dėl tam tikrų medicininių priežasčių¹¹.

Čekija

Čekijos įstatymais neleidžiama taikyti pagalbinio apvaisinimo vienišoms moterims.

Konkrečių sveikatos paslaugų įstatymo¹² 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pagalbinis apvaisinimas gali būti atliekamas vaisingo amžiaus moteriai, jeigu jos amžius neviršija 49 metų, remiantis moters ir vyro (nevaisingos poros), ketinančių kartu atlikti šią procedūrą, raštišku prašymu. Nevaisingos poros prašymas atlikti pagalbini apvaisinimą turi būti ne senesnis kaip 6 mėnesiai. Pagalbinis apvaisinimas negali būti atliekamas moteriai, kuri pateikė prašymą pagal 1 dalį su vyru, su kuriuo ją sieja giminystės ryšiai, neleidžiantys sudaryti santuokos pagal kitą teisinį reguliavimą.

Griežtas pagalbinio apvaisinimo teisinis reguliavimas Čekijoje grindžiamas visuomenės moralinėmis, kultūrinėmis, religinėmis ir etinėmis vertybėmis. Kalbant apie kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugą, tokiu teisiniu reguliavimu siekiama apsaugoti negimusio vaiko teises ir laisves, suteikiant jam galimybę bent jau pastojimo momentu gimti pilnoje šeimoje¹³.

Danija

Pagalbinio apvaisinimo įstatyme¹⁴ įtvirtinta, kad pagalbinis apvaisinimas gali būti taikomas vienišoms moterims, kurios neturi vaikų, ir poroms, kurios neturi bendrų vaikų.

Pagalbinis apvaisinimas negali būti atliekamas tais atvejais, kai vaiką pagimdžiusi moteris yra vyresnė nei 45 metų (6 str.).

Tuo atveju, kai sveikatos priežiūros specialistas, atsakingas už asmens, gyvenančio šioje šalyje, gydymą pagalbinio apvaisinimo būdu, įvertina, kad kyla abejonų dėl vienišos moters ar poros galimybės reikiamai pasirūpinti vaiku po gimimo, sveikatos priežiūros specialistas, vienišos moters ar poros sutikimu, turi pateikti informaciją regiono tarybai (dan. *Regionsrådet*) su prašymu, kad ši priimtų sprendimą, ar gali būti pradėtas gydymas pagalbiniu apvaisinimu. Jei vieniša moteris ar pora nesutinka perduoti informaciją regiono tarybai, sveikatos priežiūros specialistas turi atsisakyti pradėti gydymą pagalbiniu apvaisinimu (6 a. str.). Regiono taryba, gavusi vienišos moters ar poros sutikimą, vertindama tėvų tinkamumą prieš pradėdant gydymą, gali pasitelkti ekspertus.

⁹ *Health Act, part 2*: <http://web.solicitorbulgaria.com/index.php/bulgarian-health-act-part-2>

¹⁰ *The Evolution of Legislation in the Field of Medically Assisted Reproduction and Embryo Stem Cell Research in European Union Members (2014)*: <https://www.hindawi.com/journals/bmri/2014/307160/>

¹¹ *Legislation in Bulgaria*: <https://international.shterevhospital.com/sample-page/legislation/>

¹² *Zákon č. 373/2011 Sb. o specifických zdravotních službách*:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373#hlava2>

¹³ *ČR neporušila právo ženy, když jí nepovolila oplodnění spermatem zesnulého manžela*:

<https://www.ceska-justice.cz/2022/12/cr-neporusila-pravo-zeny-kdyz-ji-nepovolila-oplodneni-spermatem-zesnuleho-manzela/>

¹⁴ *Bekendtgørelse om kunstig befrugtning*: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/a/2006/1724>

Tuo atveju, kai sveikatos priežiūros specialistas, atsakingas už vienos moters ar poros, kuri negyvena šioje šalyje, gydymą pagalbinio apvaisinimo būdu, įvertina, kad yra akivaizdžių abejonių dėl vienišos moters ar poros gebėjimo išlaikyti save ir prižiūrėti vaiką po gimimo, sveikatos priežiūros specialistas turi teisę atsisakyti taikyti gydymą pagalbinio apvaisinimo būdu (6 b. str.).

Pagalbinis apvaisinimas atrenkant spermatozoidų ląsteles arba apvaisintas kiaušialąstes siekiant pasirinkti vaiko lytį, negali būti atliekamas, nebent tai būtų daroma siekiant išvengti su lytimi susijusių sunkių paveldimų ligų (8 str.).

Pagalbinis apvaisinimas negali būti atliekamas, kai numatoma surogatinė motinystė (13 str.).

Sveikatos apsaugos ministras nustato išsamias donorystės, įskaitant anonimiškumą, sąlygas ir kompensavimo sąlygas. Donorai Danijoje gali pasirinkti, ar jie nori likti anonimiški, ar ne. Vaikai, gimę po neanoniminės donorystės, turi galimybę gauti informaciją apie donorą, kai jiems sukanka 18 metų¹⁵.

Estija

Pagalbinio apvaisinimo ir embrionų apsaugos įstatymas¹⁶ reglamentuoja moters pagalbinio apvaisinimo vyro lytinėmis ląstelėmis tvarką ir *in vitro* (ne moters kūne) esančio embriono perkėlimą bei tokio embriono apsaugą. Pagal įstatymo 4 straipsnį, dirbtinis apvaisinimas taikomas veiksnioms moterims iki 50 metų amžiaus, laisva valia pateikusioms raštišką prašymą. Moters dirbtinis apvaisinimas leidžiamas, jei tai pateisinama medicininėmis indikacijomis. Vieno pagalbinio apvaisinimo ciklo metu į moters organizmą gali būti perkelta iki trijų embrionų, sukurtų iš tų pačių asmenų lytinių ląstelių.

Netekėjusios moters pagalbinis apvaisinimas apibrėžiamas Pagalbinio apvaisinimo ir embrionų apsaugos įstatymo 21 ir 22 straipsniuose.

Pagal 21 straipsnio 1 dalį, netekėjusios moters pagalbinis apvaisinimas konkretaus vyro, nesusituokusio su moterimi, sperma gali būti atliekamas gavus raštišką vyro sutikimą pagal šio įstatymo 17 straipsnio nuostatas¹⁷. Vaikas, gimęs tokio pagalbinio apvaisinimo atveju, laikomas kilusiu iš vyro, davusio sutikimą pagalbiniam moters apvaisinimui. Pagalbinio būdu apvaisinant moterį sutikimo nedavusio ar sutikimą niekiniu pripažinusio vyro sperma, vaiko giminystės klausimas sprendžiamas vadovaujantis tėvystės pripažinimo nuostatomis.

Įstatymo 22 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad netekėjusi moteris turi teisę į dirbtinį apvaisinimą donoro sperma.

Graikija

Graikijoje pagalbinio apvaisinimo aspektus reglamentuoja 2002 m. Pagalbinio apvaisinimo įstatymas ir 2005 m. Pagalbinio apvaisinimo technikos įstatymas. Pagal Pagalbinio apvaisinimo technikos įstatymą, pagalbinis apvaisinimas yra „medicininė būtinybė“, kai ribojamas natūralus dauginimasis arba yra pavojus, kad vaikas gali užsikrėsti lytiškai plintančia liga arba paveldima liga¹⁸.

¹⁵ *Fertility options for singles*: <https://tfp-fertility.com/en-at/life-situation/wanting-to-have-children-when-single>

¹⁶ *Artificial Insemination and Embryo Protection Act*:
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530102013057/consolide/current>

¹⁷ Pagal 17 straipsnį, sutikimas duodamas raštu. Sutikimo formą nustato atsakingas ministras. Jei vyras davė sutikimą dirbtiniam žmonos apvaisinimui, vaikas laikomas kilusiu iš jo. Vyras turi teisę raštu pripažinti savo sutikimą negaliojančiu iki pagalbinio apvaisinimo procedūros pradžios. Pagalbinio būdu apvaisinant moterį sutikimo nedavusio arba sutikimą niekiniu pripažinusio vyro sperma, vaiko giminystės klausimas sprendžiamas vadovaujantis tėvystės pripažinimo nuostatomis.

¹⁸ *The Evolution of Legislation in the Field of Medically Assisted Reproduction and Embryo Stem Cell Research in European Union Members* (2014):
<https://www.hindawi.com/journals/bmri/2014/307160/>

Tiek nesusituokusioms poroms, tiek vienišoms moterims gali būti taikomos pagalbinio apvaisinimo procedūros. Tokias procedūras gali gauti moterys iki 50 metų amžiaus, pateikusios raštišką sutikimą. Kartu gyvenančių porų (sugyventinių) ar vienišų moterų atveju būtinas notaro sutarimas. Pagalbinio apvaisinimo atveju draudžiamas būsimo kūdikio lyties pasirinkimas (leidžiama tik su lytimi susijusių ligų ar perduodamų lytinių ligų atveju). Leidžiamas heterologinis¹⁹ apvaisinimas ir kai apvaisinimui naudojama išorinio donoro sperma.

Ispanija

2006 m. Įstatymo dėl pagalbinio žmogaus apvaisinimo metodų²⁰ 6 straipsnyje nustatyta, kad pagalbinio apvaisinimo metodas gali būti taikomas bet kuriai raštišką sutikimą pateikusiai veiksniui, vyresnei nei 18 metų moteriai, nepaisant jos šeiminių padėties ir seksualinės orientacijos. Taikant įstatyme įtvirtintus pagalbinio apvaisinimo metodus, spermos donorą gali pasirinkti tik pagalbinio apvaisinimo metodą taikanti medikų komanda, kuri privalo išlaikyti donorystės anonimiškumo sąlygas. Donoras negali būti pasirinktas asmeniniu recipiento prašymu. Bet kuriuo atveju medikai privalo stengtis užtikrinti kuo didesnę turimų donorų mėginių fenotipinį ir imunologinį panašumą su moterimi recipiente.

Pagal įstatymo 5 straipsnį, gametų ir embrionų (isp. *gametos y preembriones*) donorystė šio įstatymo nustatytais tikslais yra neatlygintina (neapmokama), o donoras su pagalbinio apvaisinimo centru sudaro konfidencialią sutartį. Donorystė yra anoniminė, o donorų tapatybės duomenų konfidencialumą turi garantuoti lytinių ląstelių bankai, taip pat, jei reikia, steigiamų centrų donorų ir veiklos įrašai.

Pagalbinio apvaisinimo būdu gimę vaikai turi teisę patys arba per savo įstatyminius atstovus gauti bendrą informaciją apie donorus, kurių tapatybė nėra atskleidžiama. Tokią pat teisę turi lytinių ląstelių ir embrionų gavėjai (recipientai).

Donorų tapatybė gali būti atskleista tik išimtiniais atvejais, esant ypatingoms aplinkybėms, kurios kelia tam tikrą pavojų vaiko gyvybei ar sveikatai arba kai tai yra tikslinga pagal baudžiamojo proceso įstatymus, jeigu toks atskleidimas yra būtinas siekiant išvengti pavojaus arba pasiekti siūlomą teisinį tikslą. Minėtas atskleidimas bus ribojamas ir jokių būdu nereikš, kad bus atskleista donorų tapatybė.

Įstatyme nėra įtvirtintas ribinis amžius, kuomet galima taikyti pagalbinį apvaisinimą, visgi Ispanijoje sutariama nenaudoti pagalbinio apvaisinimo metodų vyresnėms nei 49 metų moterims²¹.

Ispanijoje vidutiniškai viena iš penkių pagalbinio apvaisinimo procedūrų yra atliekama vienišoms moterims²².

Italija

2004 m. Įstatyme dėl medicininio pagalbinio apvaisinimo taisyklių²³ nurodyta, kad pagalbinis apvaisinimas taikomas pilnamečių vyro ir moters porai, sudariusiai santuoką ar kartu gyvenančiai, abiem esant gyviems ir vaisingo amžiaus (t. y. vienišiams ir homoseksualiems asmenims pagalbinio apvaisinimo galimybė nesuteikiama) (5 str.). Visos poros, kurios kreipiasi dėl pagalbinio

¹⁹ Donoro ląstelių panaudojimas.

²⁰ Ley 14/2006, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida:

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-9292>

²¹ Single parenting. Instituto Bernabeu: <https://www.institutobernabeu.com/en/single-parenting/>

²² Institut Marquès. Single women:

<https://institutomarques.com/en/assisted-reproduction-treatments/single-women-lesbian-couples/fertility-treatments-for-single-women/>

²³ Legge 19 febbraio 2004, no 40 – Norme in Materia di Procreazione Medicalmente Assistita:

<https://www.trovanorme.salute.gov.it/norme/dettaglioAtto?id=4538>

apvaisinimo, turi pateikti medicīnīnē paŕzīmā, ģrodanċiā jŕ nevaisīngumā, kurio negalīma īšgydyti kitais būdais.

Kroatija

2012 m. buvo priimtas Pagalbinio apvaisinimo įstatymas²⁴, pakeitęs iki tol galiojusį konservatyvų įstatymą. Naujajame įstatyme įvirtinta ir vienišų moterų teisė naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis. Įstatyme apibrėžta pagalbinio apvaisinimo samprata – tai procedūra, atliekama tik tada, kai ankstesnis nevaisingumo gydymas buvo nesėkmingas arba beviltiškas, ir siekiant išvengti sunkios paveldimos ligos perdavimo vaikui natūralaus pastojimo metu.

Pagal įstatymo 10 straipsnį, teisę į pagalbinį apvaisinimą taip pat turi ir pilnametė, visiškai veiksmi ir darbinga moteris, kuri negyvena santuokoje ar tos pačios lyties asmenų sąjungoje, kurios ankstesnis nevaisingumo gydymas buvo nesėkmingas arba beviltiškas ir kuri, atsižvelgiant į jos amžių ir bendrą sveikatos būklę, yra pajėgi prižiūrėti vaiką. Įprastai moterys turi teisę į medicīnīnį apvaisinimą Kroatijos sveikatos draudimo instituto lėšomis iki joms sukaks 42 metai. Pagalbinio apvaisinimo procedūrą atliekantis gydytojas dėl ypač pagrįstų sveikatos priežasčių gali suteikti teisę į medicīnīnį apvaisinimą moteriai ir po 42 metų.

Teisę į pagalbinį apvaisinimą turi moterys, kurioms nustatyta, kad kiti gydymo būdai yra beviltiški.

Valstybinio sveikatos draudimo lėšomis (Kroatijos sveikatos draudimo instituto) atliekamas nevaisingumo gydymas medicīnīniu apvaisinimu apima:

- keturis intrauterinio apvaisinimo (IUI) bandymus;
- šešis *in vitro* apvaisinimo (IVF) bandymus (du bandymai privalomai vyksta natūralaus ciklo metu).

Pagal 11 straipsnio nuostatas, santuoka arba nesantuokinė sąjunga turi egzistuoti tuo metu, kai į moters kūną patenka lytinės ląstelės arba embrionai. Sutuoktiniai santuoką įrodo atitinkamais viešais dokumentais, nesantuokinę sąjungą įrodo notaro patvirtintas dokumentas.

Prieš pagalbinio apvaisinimo procedūrą sutuoktiniai, sugyventiniai ar vieniša moteris privalo būti informuoti apie būsimą procedūrą ir pateikę raštišką sutikimą gauti atitinkamą procedūrą.

Asmuo, gimęs medicīnīniu apvaisinimo būdu, kai sulaukia 18 metų amžiaus, turi teisę susipažinti su Valstybinio pagalbinio apvaisinimo duomenų registru ir sužinoti visus duomenis apie jo biologinę kilmę, įskaitant informaciją apie spermos donoro ar kiaušialąstės donoro tapatybę. Susipažinti su duomenimis apie lytinių ląstelių donorą dėl medicīnīškai pagrįstų priežasčių ir asmens gerovės gali būti leidžiama teisėtam asmeniui arba asmens gydytojui, taip pat teismui.

Tėvai privalo ne vėliau kaip iki 18 metų amžiaus informuoti asmenį, kad jis gimė po medicīnīnio apvaisinimo procedūros (15 str.).

Pagalbinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko kilmė nustatoma pagal šeimos teisės normas.

Latvija

Latvijoje įvairūs pagalbinio apvaisinimo aspektai reglamentuojami Seksualinės ir reprodukcinės sveikatos įstatymo²⁵ nuostatomis.

Pagal įstatymo 13 straipsnį, medicīnīnis apvaisinimas (lat. *medicīniskā apaugļošana*) atliekamas heteroseksualių sutuoktinių ar moters noru, remiantis gydymo įstaigai pateiktu

²⁴ *Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji:*

<https://www.zakon.hr/z/248/Zakon-o-medicinski-pomognutoj-oplodnji>

²⁵ *Seksuālās un reprodūktīvās veselības likums:* <https://likumi.lv/ta/id/58982-seksualas-un-reproduktivas-veselibas-likums>

heteroseksuāliju sutuoktiniju ar moters raŝtiŝku praŝymu. Medicininis apvaisinimas atliekamas naudojant donoro arba genetiniju tjuvu lytines laŝteles.

Draudžiama atskleisti potencialiuj tjuvu duomenis lytiniju laŝteliuj donoriui. Potencialiems tjuvams gali bti atskleista tik informacija apie gametos donoro genetinius ir antropometrinius duomenis (14 str.).

Pagal Ministrju kabinetu patvirtintu Medicininio apvaisinimo ir nevaisingu ŝeimju registro, medicininio apvaisinimo registro, vieningu lytiniju laŝteliuj donoru ir donoriniju lytiniju laŝteliuj banku steigimo tvarka²⁶, gydytojas ginekologas (akuŝeris), įvertinę heteroseksualios poros ar moters nevaisingumu prieŝastis ir medicininio apvaisinimo galimybę, rekomenduoja atitinkamu medicininio apvaisinimo ruiŝi. Gydytojas, sutarusi dël medicininio apvaisinimo ruiŝies ir heteroseksualios poros ar moters (toliau – pareiŝkėjas) raŝtiŝku praŝymu, su pareiŝkėju sudaro medicininio apvaisinimo sutartį. Vyriausybės patvirtintoje tvarkoje nustatyti ir tokiai sutarčiai taikomi reikalavimai (8 p.).

2018 m. Ministrju kabinetu patvirtintoje Sveikatos priežiuros paslaugu organizavimo ir apmokėjimo tvarkoje²⁷ nustatyta, kad medicininis apvaisinimas atliekamas moterims iki 40 metu amžiaus. Ŗioje tvarkoje nustatyta, kokiais atvejais asmuo turi teisę gauti sveikatos priežiuros paslaugas pagal valstybinį privalomąjį sveikatos draudimą. Vienas iš tokiuj atveju – medicininis apvaisinimas (išskyrus atvejus, kai valstybės biudžetu lėŝomis jau apmokėtos dvi nesėkmingos medicininio apvaisinimo procedūros (nebuvo kliniŝkai patvirtinto neŝtumo po embriono perkėlimo), kuris atliekamas moterims iki 40 metu amžiaus, taip pat sulaukus ŝio amžiaus, jei kiauŝialaŝtės apvaisinimas pradėtas iki 40 metu amžiaus, o stimuliuojimas vaistais buvo sėkmingas ir medicininis apvaisinimas tęŝiamas iki embriono perkėlimo jo neuŝŝaldant.

Lenkija

2015 m. priimtas Nevaisingumo gydymo įstatymas²⁸ iš esmės reglamentuoja klausimus, susijusius su *in vitro* pagalbinu apvaisinimu. Įstatymu nustatyta, kad nevaisingumo gydymas *in vitro* apvaisinimo procedūra gali bti atliekamas išnaudojus kitus gydymo metodus, atliekamus ne trumpiau kaip 12 mėnesiuj (5 str.). Apvaisinimo mėgintuvėlyje procedūra gali bti atliekama neiŝnaudojus kituj gydymo būdu ir per trumpesnę nei 12 mėnesiuj laikotarpį nuo nevaisingumo gydymo pradžios, jeigu, remiantis dabartinėmis medicinos žiniomis, dël ŝiuj metodu pastoti neįmanoma.

Nuo 2019 m. lapkričio 1 d. *in vitro* pagalbinis apvaisinimas prieinamas tik susituokusioms arba kartu gyvenančioms poroms. Pastaruoju atveju, jei procedūroje naudojamos donorystės metu gautos laŝtelės ar embrionai, prieš gydymu Registrju įŝtaigoje turi bti pateiktas partnerio pareiŝkimas dël vaiko, gimŝiančio po gydymo, tjuvystės pripažinimo. Nuo 2019 m. lapkričio 1 d. nebegalima gydyti vieniŝu ar homoseksualiuj santykiuj turinčių moteruj (anksčiau tai buvo įmanoma naudojant anoniminiuj donoru spermos ar embrionuj donorystės procedūras)²⁹.

²⁶ Mediciniskās apaugloŝanas organizatoriskā kārtība un neauglīgo ģimeņu reģistra, mediciniskās apaugloŝanas reģistra, vienotā dzimumŝūnu donoru reģistra un donoru dzimumŝūnu banku izveidoŝanas kārtība:

<https://likumi.lv/doc.php?id=82281>

²⁷ Veselības aprūpes pakalpojumu organizēŝanas un samaksas kārtība:

<https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizesanas-un-samaksas-kartiba>

²⁸ Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o Leczeniu Niepłodności:

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001087&type=2>

<https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/leczenie-nieplodnosci-18214278>

²⁹ The Act on the infertility treatment: <https://www.fertimedica.pl/en/the-act-the-infertility-treatment/>

Portugalija

Pagalbinį apvaisinimą Portugalijoje reglamentuoja Įstatymas dėl pagalbino apvaisinimo³⁰. IVF ir ICSI atliekami tiek su savomis, tiek su dovanotomis lytinėmis ląstelėmis. Kiaušialąsčių, spermos ir embrionų donorystė leidžiama, kai moteris negali pastoti kitomis priemonėmis ir kai galima užtikrinti lytinių ląstelių kokybę.

Intrauterinis apvaisinimas (IUI) arba pagalbini apvaisinimas su donoru (AID, angl. *artificial insemination with donor*) yra pirmas ir dažniausias nevaisingumo gydymo metodas. Procedūra rekomenduojama jauniems pacientams, kuriems sunku savarankiškai pastoti. Portugalijoje IUI ir AID yra teisinės procedūros ir yra plačiai prieinamos vienišoms moterims, poroms ir moterų poroms. Panašiai kaip ir kiaušialąsčių donoriai, spermos donoriai Portugalijoje gali būti neanonimiški, o tai reiškia, kad pagalbino apvaisinimo būdu gimę vaikai, sulaukę 18 metų amžiaus, turi teisę susipažinti su spermos donoro tapatybe³¹.

Portugaliją galima priskirti šalims, kuriose taikomas vienas pažangiausių ir pacientams palankiausių *in vitro* apvaisinimo (IVF) teisės aktų Europoje. Pažymėtina, kad 2018 m. Portugalijos Konstitucinis Teismas, spręsdamas surogatinės motinystės įstatymo klausimą, „atsitiktinai“ uždraudė donoro anonimiškumą.

Portugalijoje pirmieji 3 IVF/ICSI ciklai yra finansuojami valstybės lėšomis (išskyrus šaldytų embrionų pakeitimą). Jis taikomas visoms pagalbino apvaisinimo technologijos (ART, *assisted reproductive technology*) technikoms ir yra skirtas 18–40 metų moterims³².

Prancūzija

Medicininis pagalbini apvaisinimas Prancūzijoje reguliuojamas 2011 m. Bioetikos įstatymo³³ ir Žmogaus kūno dalių dovanojimo ir naudojimo, medicininės apvaisinimo ir prenatalinės diagnostikos įstatymo³⁴ nuostatomis, kurios yra Visuomenės sveikatos kodekso³⁵ sudedamoji dalis.

Medicininio pagalbino apvaisinimo (pranc. *l'assistance médicale à la procréation*) tikslas – išgydyti nevaisingumą, kurio patologinis pobūdis buvo diagnozuotas mediciniškai, arba užkirsti kelią ypač sunkios ligos perdavimui vaikui ar poros nariui. Medicininis pagalbini apvaisinimas gali būti taikomas bet kuriai porai, kurią sudaro vyro ir moters arba dvi moterys, arba bet kuriai netekėjusiai moteriai (dera pastebėti, kad dviejų moterų pora ar vieniša moteris teisę į pagalbini apvaisinimą įgijo tik nuo 2021 m. rugpjūčio mėn.). Su pareiškėjais privalo vykti individualūs pokalbiai su klinikinės ir biologinės medicinos komandos nariais tam tikromis įstatyme nustatytais sąlygomis (L2141-2 str.).

Įstatyme įtvirtinta, kad pagalbino apvaisinimo aspektu negali būti taikomas joks skirtingas požiūris, ypač atsižvelgiant į pareiškėjų šeiminių padėčių arba seksualinę orientaciją.

Prieš pagalbino apvaisinimo ar embrionų perkėlimo procedūrą būtinas poros ar vienišos moters raštiškas sutikimas.

Amžiaus kriterijai, kurių reikia norint pasinaudoti pagalbino apvaisinimo būdu, nustatomi Valstybės tarybos nutarimu, priimtu pasikonsultavus su Biomedicinos agentūra ir atsižvelgiant į medicininę gimdymo riziką, susijusią su amžiumi, taip pat į negimusio vaiko interesus (nustatytas maksimalus amžius – 45 metai).

³⁰ Lei n.º 32/2006, de 26 de Julho Procriação medicamente assistida:

https://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=903&tabela=leis

³¹ IVF Portugal: <https://www.fertilityclinicsabroad.com/ivf-abroad/ivf-portugal/>

³² Ten pat.

³³ LOI n° 2011-814 du 7 juillet 2011 relative à la bioéthique:

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000441469&dateTexte>

³⁴ Loi n° 94-654 du 29 juillet 1994 relative au don et à l'utilisation des éléments et produits d ...Loi n° 94-654 du 29 juillet 1994 relative au don et à l'utilisation des éléments et produits du corps humain, à l'assistance médicale à la procréation et au diagnostic prénatal:

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000549618>

³⁵ Code de la Santé Publique: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006072665/>

Suomija

Suomijoje pagalbinis apvaisinimas yra teisėtai prieinamas tiek nesusituokusioms poroms, tiek vienišoms moterims.

Nevaisingumo pagalbinio gydymo įstatyme³⁶ pora apibrėžiama kaip moteris ir vyras, gyvenantys kartu santuokoje arba turintys santykius, prilyginamus santuokai. Besigydantis asmuo (gaunantis gydymą) reiškia porą arba moterį, negyvenančius santuokoje ar neturinčius santykių, prilyginamų santuokai.

Pagalbinis apvaisinimas gali būti netaikomas, jei:

- 1) nebuvo gautas besigydančio asmens raštiškas sutikimas;
- 2) kuri nors besigydančios poros šalis yra susituokusi su trečiuoju asmeniu;
- 3) nėštumas keltų didelį pavojų moters ar būsimo kūdikio sveikatai dėl moters amžiaus ar sveikatos;
- 4) asmuo, sutinkantis dėl pagalbinio vaisingumo gydymo teikimo, atsisakė sutikimo arba mirė;
- 5) akivaizdu, kad negalima užtikrinti suderintos vaiko raidos, arba
- 6) yra pagrindas manyti, kad vaikas bus atiduotas įvaikinti.

Donoro lytinės ląstelės gali būti naudojamos kitų asmenų, ne porų, pagalbiniam apvaisinimui tik donoro sutikimu. Spermos donoras gali duoti savo sutikimą, kad jis būtų patvirtintas po pagalbinio apvaisinimo gimiančio vaiko tėvu.

Joks atlygis už lytinių ląstelių donorystę negali būti skiriamas ar žadamas. Visgi donorui gali būti išmokėta protinga suma kompensuoti išlaidas, negautas pajamas ir kitus nepatogumus, kylančius dėl dovanojimo.

Po pagalbinio apvaisinimo gimęs asmuo, sulaukęs 18 metų amžiaus, turi teisę sužinoti donoro tapatybę.

In vitro apvaisinimo būdas taikomas moterims iki 47 metų amžiaus. Lyties pasirinkimas neleidžiamas dėl nemediciniinių priežasčių.

Švedija

Pagalbinis apvaisinimas panaudojant donoro spermą ar kiaušialąstes yra pagalba poroms ir vienišoms moterims susilaukti vaikų.

Pagalbinis apvaisinimas reglamentuojamas 2013 m. patvirtinto Genetinio vientisumo įstatymo³⁷ normomis. Įstatyme pateikiama vienišos moters apibrėžtis – tai moteris, kuri nėra ištekejusi, registruota partnerė ar sugyventinė.

Įstatymo 6 skyriaus „Apvaisinimas“ (šved. *Insemination*) 3 straipsnyje nurodyta, kad gydytojas prieš numatomą apvaisinimą turi įvertinti sutuoktinių, sugyventinių ar vienišos moters medicines, psichologines ir socialines sąlygas – įsitikinti, kad apvaisinimas yra tinkamas, t. y. apvaisinimas gali būti atliekamas tik tuo atveju, jei galima daryti prielaidą, kad būsimas vaikas augs geromis sąlygomis.

1b straipsnyje nustatyta, kad jei moteris yra ištekejusi arba gyvena kartu, apvaisinimas gali būti atliekamas tik tuo atveju, jei vyras ar sugyventinis raštiškai sutiko.

Apvaisinimas vyro, su kuriuo moteris nėra susituokusi ar negyvena kartu, sperma be Sveikatos priežiūros inspekcijos (*Inspektionen för vård*) leidimo negali būti atliekamas, išskyrus valstybės

³⁶ *Laki Hedelmöityshoidoista*: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>

Act on Assisted Fertility Treatments: <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2006/en20061237.pdf>

³⁷ *Lag (2006:351) om genetisk integritet*:

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2006351-om-genetisk-integritet-mm_sfs-2006-351#K6

finansuojamas ligonines. Toks apvaisinimas turi vykti prižiūrint gydytojui, turinčiam ginekologijos ir akušerijos specialisto kompetenciją (2 str.).

3 straipsnyje nustatyta, kad gydytojas privalo patikrinti, ar, atsižvelgiant į sutuoktinių, sugyventinių ar vienišos moters medicininės, psichologinės ir socialines sąlygas, apvaisinimas yra tinkamas. Pagalbinis apvaisinimas gali būti atliekamas tik tuo atveju, jei galima daryti prielaidą, kad būsime vaikas augs geromis sąlygomis. Tuo atveju, kai atsisakoma suteikti pagalbinio apvaisinimo paslaugą, sutuoktiniai, sugyventiniai arba vieniša moteris gali prašyti, kad Valstybinė sveikatos ir gerovės taryba ištirtų šį klausimą.

Pagalbinio apvaisinimo atveju tinkamą spermą donorą parenka gydytojas. Švedijoje donorystė turi būti atskleista (draudžiama anoniminė donorystė). Asmuo, gimęs apvaisinimo būdu, sulaukęs pakankamai brandaus amžiaus, turi teisę gauti informaciją apie donorą, įrašytą į ligoninės specialųjį įrašą, jei jis yra pakankamai subrendęs (5 str.). Tam tikrai nustatytais atvejais informacija apie pagalbinį apvaisinimą gali būti suteikta teismui.

Tokios pačios nuostatos taikomos ir *in vitro* apvaisinimo (IVF) atveju (*Befruktning utanför kroppen*).

Nėra griežtai nustatytų užšaldytų lytinių ląstelių saugojimo terminų, tačiau nerekomenduojama apvaisintų embrionų perkelti į vyresnės nei 45 metų amžiaus moters organizmą.

Švedijoje sveikatos draudimas įprastai kompensuoja tris IVF procedūras (įskaitant ir embrionų šaldymą dėl medicininių priežasčių)³⁸.

Vengrija

Sveikatos priežiūros įstatyme³⁹ pateikiamas vienišos moters apibrėžimas – tai reprodukcinės procedūros (pagalbinio apvaisinimo) pradžios metu esanti pilnametė, neištekėjusi ar turinti sugyventinį moteris (165 str.). Taip pat pateikiamas ir vieniša tapusios moters apibrėžimas – tai moteris, kurios santuokos (partnerystės) ryšiai nutrūko pradėjus pagalbinio apvaisinimo procedūrą.

Pagalbinis apvaisinimas gali būti atliekamas vienišai moteriai, jei dėl moters amžiaus ar sveikatos (nevaisingumas), ji, manytina, negali pastoti natūraliu būdu (167 str.). Norint taikyti pagalbinio apvaisinimo procedūrą, būtinas moters rašiškas sutikimas.

Pagalbinio apvaisinimo procedūra gali būti taikoma moterims iki 45 metų amžiaus. Vienišų moterų atveju – jos gali gauti heterologinį apvaisinimą⁴⁰ anoniminio donoro sperma. Spermą, kiaušialąsčių ir embrionų donorystė Vengrijoje yra leidžiama ir anonimiška⁴¹.

Parengė

Informacijos ir komunikacijos departamento

Tyrimų skyriaus patarėja

Dalia Juknevičiūtė

Tel. (8 5) 239 6185, el. p. dalia.jukneviuciute@lrs.lt

³⁸ GynHälsan Fertility Clinic. Prices: <https://www.gynhalsanfertilitet.se/en-GB/treatment/prices-43500410>

³⁹ 1997. évi CLIV. Törvény az Egészségügyről: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700154.TV>

Act CLIV of 1997 on Health:

http://www.patientsrights.hu/dokumentumletoltes.php?tip=letoltesek_eng&kod=1&file=1997_cliv_tv_eng.pdf

⁴⁰ Donoro ląstelių panaudojimas.

⁴¹ *The Evolution of Legislation in the Field of Medically Assisted Reproduction and Embryo Stem Cell Research in European Union Members* (2014):

<https://www.hindawi.com/journals/bmri/2014/307160/>

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija.

Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.

Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2023